

Received / Makale Geliş Tarihi 24.08.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 23.10.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı)-ss/pp 10(100), 2676-2682

Review Article / İnceleme Makalesi
10.5281/zenodo.10034935

Doç. Dr. Mustafa Işık

<https://orcid.org/0000-0001-8401-2823>
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü, İstanbul / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/0547yzj13>

Doç. Dr. Rasim Soylu

<https://orcid.org/0000-0001-7136-1928>
Sakarya Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Sakarya / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/04ttnw109>

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Emre Işık

<https://orcid.org/0000-0001-6876-7310>
Trabzon Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, Trabzon / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/04mmwq306>

Murat Nezir

<https://orcid.org/0009-0007-0929-4921>
Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/0547yzj13>

Halil Sepetçi

<https://orcid.org/0000-0003-4639-2233>
Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya / TÜRKİYE
ROR Id: <https://ror.org/04ttnw109>

“Vanitas” Temalı Eserlerde Nesnenin Temsil Ettiği “Ölüm” ve “Hiçlik” Göstergelerinin İncelenmesi¹

An Examination of the Indicators of “Death” and “Nothingness” Represented by the Objects in “Vanitas” Themed Works

ÖZET

Avrupa sanat tarihinde fanilik ve ölüm temalarını betimleyen çok fazla eser yer alır. Özellikle 16. Yüzyıl ve 17. Yüzyıllara arasında “vanitas” ismi verilen ölüm ve fanilik temalı natüremort eserler Avrupa sanatında önemli bir üslup haline gelir. “Momente mori” (ölümlü olduğunu hatırla) ilkesiyle Hıristiyan inançlarının yaşam ve ölüm arasındaki ahlaki değerlerini sembolik bir dile dönüştüren vanitas resimleri, kompozisyon içinde kullandığı nesnelere farklı bir anlatım biçimine dönüştürür. Nesnelere ifade ettiği bu metaforik anlatım üslubu dünyevi zevklerin ve bilimin karşısına ölüm ve faniliği ifade eden nesnelere kullanarak görsel algılamayı madde ve mana arasında gerçekleşen içsel bir düşünme biçimine taşır. Orta Çağ’dan başlayarak, Rönesans ve Barok dönemde işlenen vanitas teması, toplum açısından insanın dünyanın maddi zenginliğine karşı din, yaşam ve ahlak ilişkili sosyolojik bağlamını görsel bir dil üzerinden kurar.

Anahtar Kelimeler: Momento Mori, Vanitas, Fanilik, Ölüm.

ABSTRACT

There are many works depicting themes of mortality and death in European art history. Especially between the 16th and 17th centuries, naturemorte works with the theme of death and mortality, called "vanitas", became an important style in European art. Vanitas paintings, which transform the moral values of Christian beliefs between life and death into a symbolic language with the principle of "momente mori" (remember that you are mortal), transform the objects used in the composition into a different form of expression. This metaphorical style of expression expressed by objects carries visual perception to an internal way of thinking between matter and meaning, by using objects that express death and mortality, as opposed to worldly pleasures and science. The theme of vanitas, which started from the Middle Ages to the Renaissance and Baroque periods, establishes the sociological context of religion, life and morality in terms of society, against the material wealth of the world, through a visual language.

Keywords: Momento Mori, Vanitas Painting, Mortality, Death.

¹Bu araştırma Yıldız Teknik Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü birimi tarafından desteklenen SBA-2023-5791 kodlu proje çerçevesinde kaleme alınmıştır.

1. GİRİŞ

Avrupa sanat tarihi boyunca üretildikleri dönemin üslup değerleri içerisinde “ölüm” kavramını ve onunla ilişkili temaları nesnelere ve figürlere yükledikleri metaforik anlamlar üzerinden sembolik göstergelere dönüştürülen eserlere “vanitas” denilmektedir. Vanitas Latince “hiçlik” anlamına gelen sözcük “vanitas vanitatum” (hiçliklerin hiçliği) ifadesinden türetilmiştir (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2008:1576). Genel anlamda “Vanitas” teması ölüm ve bu dünyanın hiçliği temasını nesnelere üzerinden temsiller aracılığıyla yapılan belirli üslup özelliklerine sahip eserleri farklı bir kategoride tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Kökenleri Orta Çağ ikonografi resimlerine dayanmasına rağmen 17. Yüzyılda Hollandalı ressamlar tarafından geliştirilen tekniklerle ve kompozisyon bilgileriyle zirve noktasına gelen Vanitas temalı eserler, natürlük üsluba ayrıcalıklı bir alan yaratmıştır. Vanitas konusunu betimleyen eserlerde kullanılan nesne ve figürler bilinen anlamlarının ötesinde “ölüm ve yaşam” arasındaki fenomeni sembolik olarak ifade eden temsili ifadelerden oluşur. Resimlerde görülen gündelik yaşam nesnesi ve figürler izleyiciye dünyaya karşı derin bir algılamaya, yaşamın mahiyetine ait bir düşünme ve benlik gerçekliğine dair içselleştirme deneyimi yaşatır. İzleyiciyi madde ve mana arasındaki gerçekliğin ve değerlerin semboller aracılığıyla yorumlanmaya ve düşünmeye sevk eder. Bir taraftan zenginlik, ihtişam, güzellik, güç, zevk, arzu gibi duyguları temsil eden nesnelere kullanırken bunların yanında ölümü, dünyanın faniliğini, zamanın gelip geçiciliği temsil eden karşı nesnelere vanitas resimlerinin kompozisyonları içinde yer alır. Böylece, varlığı sorgulayan ve insanın doğadaki konumunu eleştiren ontolojik düşünceyi ise derin bir bakış açısıyla kendi kompozisyon teması içinde görselleştirir. Bu nedenle, vanitas resimlerinin kompozisyonlarındaki nesnelere sahip olduğu sembolik betimlemeler, sosyolojik yaşam biçimine, dini inançlara, mitolojiye ya da felsefenin yaşam ve yok oluş düşüncesine sürekli göndermeler yapar.

Vanitas eserleri genel özellikleri bakımından saf natürlük (ölü doğa) üslubuyla yapılmış doğa gerçekliği üzerine kuruludur. Vanitas temalı natürlük eserlerde kum saati, mum, çiçekler, kitap, cetvel, pergel, haritalar, altın ve gümüş paralar, heykeller, taçlar gibi gündelik yaşama ait nesnelere kullanılır ve kompozisyon içindeki nesnelere en ince detaylarına kadar ustalıkla işlenmiş gerçekçi bir görselliği yansıtır. Resimlerde kullanılan kompozisyonların içeriğinde dünya, bilim, yaşam, zaman, zevk, arzu, güç, aşk, gençlik, yaşlılık, fanilik, ölüm gibi fenomenler üzerinden hareketle nesnelere temsilde “varlık ve hiçlik” ilişkili birbirine zıt anlamların kavramsal yüklemeleri vardır. Vanitas resimlerindeki tema, bir açıdan dünyaya ait maddi yaşamın temsili diğer taraftan bu dünyada kalıcı olmayan insanın temsilleriyle oluşturulan bir denge yaratılır.

Vanitas resimlerindeki en temel figür ise “ölüm ve faniliğin” simgesi olan “kurukafa” ve “iskelet” imgesidir. Kompozisyonlar içindeki her bir sembol hayatın maddeye karşı geçiciliğini temsil etmek için metaforik bir imge olarak kullanılmıştır. Vanitas resimlerinde kullanılan nesnelere temsili, görülen ve bilinen anlamlarından ayrı olarak, yaşamın faniliğine, zamanın tüketimine, maddenin anlamsızlığına ve insanın hiçliğine yönelik içeriklere sahiptir. Görsel olarak betimlediği temada, insanın faniliğini ve ölüme karşısında maddenin hükümsüzlüğünü öne çıkarırken izleyiciye dünyaya aldanmamaları için mistik ve manevi anlamlar aktarmakta öğretici niteliğinde bir uyarı vermektedir. Avrupa sanatında vanitas resimleri, Hıristiyan inancının “Momento Mori”: (Fani/ölümlü olduğuna hatırla) öğretilerine dayanır.

Vanitas kavramının etimolojik olarak ele alındığında aslında Latince ‘kibir, gösteriş’ anlamına gelir. Yani Vanitas dünyevi zevklerin geçiciliğini ve dolayısıyla kibir ve gösterişin ne kadar boş olduğunu ifade eder. “Vanity of Vanities”, “Boşun boşu her şey boş diyor vaiz.” (Vaiz 1:2-12:8). Eski Ahit’te Vaiz (Zebur) bölümünde yer alan bu ayet Allah’tan başka her şeyin boş ve hiç olduğunu ifade ederek insanların hırs ve emellerine sınır getirmektedir (Kaygusuz, 2019, 467). Bu öğretiyi sembolik bir dile dönüştüren vanitas resimleri, toplum ve din arasındaki ilişkide insanın geçici zevklerden, hırs ve ihtiraslardan arındırılması gerektiğini savunan görsel betimlemeleri Avrupa sanatında sosyolojik açıdan da önemli bir yere sahiptir.

1.1. Avrupa Sanatında “Momento Mori” ve “Vanitas” Teması

Rönesans sanatında ve özellikle Barok döneminde “Momento Mori” ve ‘Vanitas’ olarak adlandırılan ölüm ve fanilik teması üzerine yapılan eserler kendi içindeki sembolik anlamlarla ve nesnelere kavramsal bir göstergeye dönüştürmeleri açısından önemli bir üslup yaratmıştır. Bu üslup Hıristiyanlık ve kutsal kitaplara dayandırılan bir konu olmakla birlikte bu konunun Roma sanatında da işlendiği görülmektedir (Soylu, 2019, 43). Daha çok Orta Çağ, Rönesans ve Barok dönemi resimlerinde işlenen bu tema daha sonraki dönemlerde hatta günümüzde bile zaman zaman işlenmektedir. Vanitas konusuna atıf yapan resimlerin çıkış noktası Orta Çağ Avrupa resmine kadar indirgenmektedir.

Batı kültürünün Antik dönemde temel sanat konusu Pagan inanışlarının var ettiği mitolojik temalar M.S. 330 yılında Roma İmparatorluğunun Hıristiyanlık dinin resmi olarak ilan etmesi sonrasında kutsal kitap olarak kabul edilen İncil’de geçen anlatılar Avrupa sanatının ana temasını oluşturmaya başlar. Hıristiyanlığın sanat dili ve kutsal anlatıların temalarında kullanılan resimlerdeki sembolizm anlayışını Pagan geleneklerinden gelen sanat dilinden alır. Avrupa resminde Hıristiyan inanışlarına özgü dini temalar, Orta Çağ’dan itibaren; Yaratılış, Adem ile Havva’nın Yasak Meyveyi Yemesi, Adem’in Cennetten Kovulması, Meryem ve Bebek İsa, İsa’nın Çilesi, Çarmığa Gerilme, Azizler, İsa’nın Yeniden Canlanması, Göğe Yükselme, Son Yargı gibi konular üzerinde betimlemelere geniş bir yer verilir. Bu dini betimlerden oluşan resimlerde iletilmek istenen düşüncenin temel dayanak noktası, bu dünyada “Momento Mori” (fani ve ölümlü olduğunu hatırla) ve “Vanitas” (hiçlik ve geçici olmak) gibi bir inanç ilkesinde ön plana çıkarılır. Vanitas resimlerinde olay örgüsü içindeki dini figürler ikonografik ve sembolik bir biçim üslubuna dönüşür. Orta Çağ sanatındaki ikonografik temalar 16. ile 17. Yüzyıl Avrupa resminde vanitas temasıyla yeni bir ifade biçimine ulaşır.

Adnan Turani’nin Sanat Terimleri Sözlüğü’nde ikonografi şöyle tanımlanır: “Kutsal kişiler ve imgeler yanı sıra, nesnelere ve doğa görünümüne de mecazi anlamlar yükler.” (Turani,1975,53). Yani ikonografik resimlerde figürler kutsal kişileri simgelediği gibi canlı ve cansız nesnelere de kutsal anlamlar içerebilir. Örneğin dini metinlerde geçen kıssalara göre üzüm ve şarap İsa’nın kanına, ekmek ise İsa’nın etine gönderme yapması gibi nesnelere üzerinden metaforik bir sembolleştirme vardır. Bir örnekleme olarak İncil’de bu konu şöyle anlatılır.

Yemek sırasında İsa eline ekmek aldı, şükredip ekmeği böldü ve öğrencilerine verdi. “Alın, yiyin” dedi, “Bu benim bedenimdir.” Sonra bir kâse alıp şükretti ve bunu öğrencilerine vererek, “Hepiniz bundan için” dedi. “Çünkü bu benim kanımdır, günahların bağışlanması için birçokları uğruna akıtılan antlaşma kanıdır. Size şunu söyleyeyim, Babam’ın egemenliğinde sizinle birlikte yenisini içeceğim o güne dek, asmanın bu ürününden bir daha içmeyeceğim (Matta, 26: 26-29).

Erken Hıristiyanlık döneminin önemli ilahiyatçısı Tertullain’in aktarımına göre büyük bir zafer kazanan Romalı general ihtişamlı bir törenle karşılanır. General, törende ordusunun zafer geçişini yaparken arkasında kafasının üzerinde defne çelengi tutan köle generalin kulağına şu sözleri söyler: “Momento mori, momento te hominem esse, hominem te esse momento” (Ölümlü olduğunu unutma, Sadece bir insan olduğunu hatırla, Arkana bak, sadece bir insansın, hatırla) (Özgenç Erdoğan, 2018:145).

Generalin başının üzerinde kölenin tuttuğu defne yapraklarından yapılmış taç sonsuzluğu ve ebediyeti temsil ederken generalin kulağına devamlı olarak fisıldadığı “Momento Mori” (ölümlü olduğunu hatırla) sözleri insanın kibir ve gösterişe (vanitas) kapılmamasını gerektiren bir uyarıcı mesajdır. Bununla birlikte “Momento Mori” sözü, öz farkındalık olarak hafızanın önemini hatırlatır. Hatırla, bilincin geçmişle temasını kurarken ölüm ise düşüncede bir deneyim olarak bilinmeyen bir zamanın geleceğine yönelik kurulan gerçekliğe atıfta bulunur fakat bu gerçeklik şimdikininki hayalidir. Herhangi bir momento mori’nin rolü bu bakış açısıyla izleyicinin gelecekteki ölüm sembolik temsilinin seyircileri haline getirir. Bu bilinç, en çok olanla henüz olmayan arasında var olur. Momente mori öğretisi, Orta Çağ ikonografik resimlerinden başlayarak 16. Yüzyıl ve 17. Yüzyıl Rönesans ve Barok sanatında yaygın bir tema olarak işlenir.

Barok sanatında zirve noktasını ulaşan vanitas teması Hollandalı sanatçıların janr (iç mekân) resimlerinde en çok işlediği konular arasındadır. Janr olarak adlandırılan gündelik yaşam sahneleriyle ünlü Hollanda resimlerinin Burjuva sınıfının ihtişamlı ve gösterişli zengin yaşantısına yönelik betimlemeleri içinde dini inancın var olabilmesi için bir uyarıcı nitelikte olması açısından “vanitas” teması sıklıkla işlenmeye başlanır. Vanitas resimleri genellikle Protestanlığın yaptığı reformların yaygın olduğu coğrafi bölgelerden gelir.

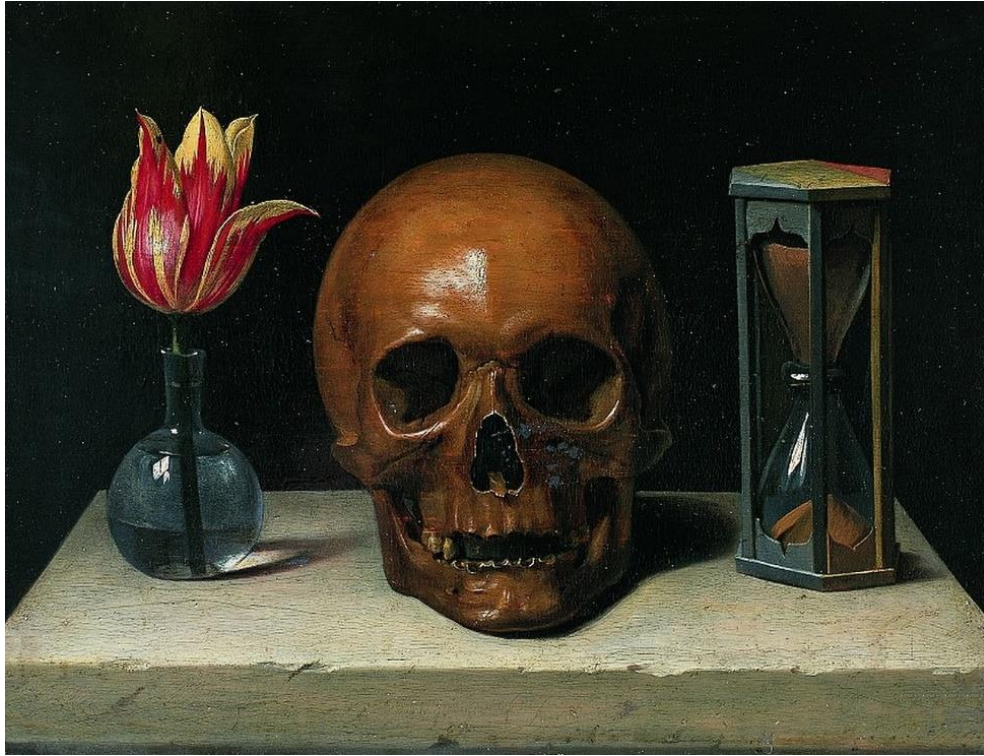
Hıristiyanlıkta Protestan mezhebinin yaygınlaşmasıyla Hıristiyan Katolik mezhebinde yapılan dini geleneklerde meydana gelen reform bazı değişimlere neden olmuştur. Katolik mezhebindeki tövbe alma, günah çıkarma ritüellerini uygulamayan Protestan mezhebi, insanın maddi dünyaya karşı aşırılığa kaçmaması ve yanlış tutumlara gitmemesi için “Momento Mori” öğretisi dini metinlerde ve sanatta özellikle vurgulanır. Protestan öğretilerinin deniz aşırı ticarete gelişmiş ve zenginleşmiş Hollanda burjuvasının şatafatlı ve zengin yaşamını daha mütevazı bir yaşam anlayışına çekmesi girişiminin bir uzantısı olarak vanitas resimleri yaygınlaşır. Özgenç Erdoğan’a göre; “Hem lüksü yaşayıp hem de onların faniliğini Vanitas resimleriyle anlatmak isteyen toplumun bu tür paradoksal eğilimleri, Protestanlık sonrası yasaklanan günah çıkartma ritüelinin boşluğunu dolduracak bir tür arayışına karşılık vermektedir” (Özgenç Erdoğan, 2018:14).

1.2. “Vanitas” Resimlerinde Gösterge Olarak Nesnenin “Ölüm ve Hiçlik” Temsilleri

16.Yüzyılda betimlenen Vanitas resimlerinde ölümü en çok sembolize eden figür kafatası, kum saati, çiçek, mum, kitap gibi birkaç nesneyle düzenlenen neredeyse tek renkli kasvetli ve bunaltıcı duyu etkilerine sahip karamsar bir ifade de yapılmıştır. Vanitas resimlerindeki ilk örneklerine bakıldığında sade ve basit biçimde az sayıda nesnelere kompozisyon haline getirilen bir görsel betimleme görülmektedir. Vanitas resimlerindeki nesnelere ve kompozisyon özet ifadeyle “yaşam, bütün güzelliğine ve zenginliğine rağmen zamana karşı geçicidir ve elimizden su gibi akıp gitmektedir. Bu nedenle, zevklere aldanma, kibirlenme, ölümlü olduğunu ve Tanrıya döneceğini unutma” anlatımını verir. Daha çok natüremort tarzında yapılan resimlerde ise görünüşte zenginlik belirtisi olan objelerin yanına yerleştirilen kuru kafa ve iskelet figürleri her şeye rağmen “hayat boş” ve “her şeyin sonu hiçtir” anlatımını temsili içeriğinde taşırlar. Leppert’e göre; “Orta Çağ ressam ve heykeltıraşları özellikle bedeninin iskelete dönüşmesiyle ilgilenmişler ve hatta bedeninin çürümesini de çok yakından incelemişlerdir. Ölümü korkunç ve iğrenç olarak betimlemişlerdir. Hatta bedeninin çürümesini ve bu çürük gözeneklerden giren kurtlar ve diğer hayvanları da birlikte düşünmüşler ve bunları eserlerine yansıtmışlardır” (Leppert, 2002, 93). Esas olarak natüremort biçiminde gelişen vanitas resimlerinin ölüm ve hiçlik temasını Jacques Darriulat şöyle açıklar:

Ölüm gerçekten de hiçbir yaşamın canlandırmadığı bu masaların etrafında sinsice dolaşıyor ve onun gizli varlığı, vanitas resimlerinde alaycı kafatası görüldüğünde ortaya çıkıyor. Bu eserler gerçekten natüremort; yani ölümün kendisi, görünmez ve egemen ama yinde de doğa tiyatrosunda temsil ediliyor (Darriulat: 2003:2).

Philippe de Champaigne’nin “Vanitas” resmi Barok döneminde resim sanatında çoklukla işlenen ölüm, fanilik, vanitas ve momento mori konularında yapılmış resim çalışmalarına en iyi örneklerden birisidir. Bu tür resimler görünüşte sadece bir natüremort görünmekle birlikte aslında ikonografik ve göstergebilimsel anlamlar içeren zengin metaforik anlatımlardır. Resimlerde yer alan bütün figürler ve renkler özel anlamlar ve anlatımlar içerirler.

Görsel: 1. Philippe de Champaigne, Vanitas, Ahşap Panel Üzerine Yağlıboya, 28,6 cm x 37.5cm. (Wikipedia, t.y.).

Champaigne’nin Vanitas resmi, sade ve yalın bir anlatım diliyle yaşam ve ölüm temasını bir temsil diline çevirmiştir. Resmin mekânsal ortamı dar ve sınırlıdır. Resim, taş bir blok üzerinde üç nesne yan yana dizilmiş sembolize bir dilden oluşur. Kompozisyonda kurukafa figürü tam merkezde yer alarak ana temayı izleyiciye sunmaktadır. Resimde ana dağılım ortadan yanlara doğru yapılmıştır. Resimde küçük bir vazoda kırmızı ve sarı bir lale vardır. Kahverengi bir kafatasının yanında bulunan bir kum saati bulunmaktadır. Burada kahverengi, çürüyen bedeni içinde barındıran toprağın rengi olarak ölümü ya da matemini ifadesini sağlar. Tüm bu öğeler, siyah renkli karanlık bir arka fonun önünde taştan yapılmış düz bir zemine yerleştirilerek yaşamın döngüsü sembolik olarak sade bir göstergeler dizini üzerinden betimlenmektedir.

Kısa bir süreç olan gençliği 'lale' figürüne, zaman geçirmek için 'kum saati' figürüne ve ölümün kaçınılmazlığının ifadesi olarak 'kafatası' öğelerine yer verilmiştir. Arka fonun koyu siyah renginin yansıttığı karanlık etki belirsizliğe ve sonsuzluğa doğru bir izlenim yaratırken kum saati; aşağı dökülen kum parçacıklarıyla zamanın akışındadır. Akış aşağı doğru toprağa bir inişi anlatmaktadır. Lale figürü; canlı ve parlak biçimde su dolu küçük bir vazunun içinde gösterilir. Lale, kökeninden koparılmış, vazoda içinde sınırlı bir alandadır ve zamana karşı hızla solar. Vazonun yarısının su dolu olması onu dünya ile temsile dönüştürür. Lale, insan gençliğinin bir temsili olarak dünyayı temsil eden küçük vazunun içinde asıl köklerinden sökülüp ve alınmış olarak hem mekânda hem de zamanda kısıtlı ve az bir süreçte yaşamaktadır. Lalenin bir yaprağı aşağıya eğik olarak kafatasını işaret eder. Resimdeki kafatası, insana ait zamanın sonunu temsil eden bir nesnedir ve kompozisyonun merkezinde izleyiciye sanki bakıyor gibi etkileyici bir ifadeye sahiptir. Kompozisyondaki nesnelere dar alanda yer almakta ve yaşamdaki sıkışmışlık izlenimi vermektedir. Öyle ki, gözlerinizi neredeyse hiç sağa sola oynatmadan sahnenin tamamını görebilmek mümkündür. Yaşamın da dümdüz ilerleyip sonuna ulaşması gibi (Leppert, 2002, 93). Hayatın kısalığına dair bir gönderme yapan sanatçı, yaşam, zaman ve ölüm fenomenini üzerinde toplayan etkileyici göstergelerle yansıtır.

17. yüzyıl Flemenk resimlerindeki vanitas teması daha çok nesnelere kullanılarak zengin kompozisyonlardan oluşan natüremort üslubunda ilerler. Kasvetli ve bunaltıcı etki yumuşatılarak, nesnelere çoğaltılmıştır ve renkler daha parlak ve ışık etkilerinde göz alıcı bir ahenkte yansıtılır. Kompozisyonlarda İhtişam ve zenginliğin temsili nesnelere kullanılırken aynı zamanda bilim ve coğrafik bölgeleri yansıtan keşiflerin ön plana çıkarıldığı nesnelere de yer verilmiştir. 17. Yüzyıl Hollanda vanitas resimleri güç, zenginlik ve bilimsel hakimiyetin karşısına tezat oluşturacak olan ölüm ve hiçlik temasına göndermeler yapan nesnelere yerleştirilerek anlatımda derinden bir görsel betimleme yaratır. Vanitas nesnelere olarak ele alınan görsel anlatım dili, yaşamın varoluşuna ve maddenin değer yargılarına temsili göstergeler sağlamasıyla devamlı olarak dünya gerçekliğine ve onu yaratan İlahi gerçekliğe atıfta bulunur. Bu iki gerçeklik arasındaki anlam ve asıl hakikat, vanitas resimlerinde bir düşünme ve içselleştirme biçimine dönüşür.

Vanitas nesnelere, dünya zevkleri üzerinden maddi zenginliği, bilimsel gelişmeyi ve ölüm ile hiçliği temsil etmesi bakımından üç temel temayı yansıtır. 17. Yüzyılda yapılan vanitas resimlerinde, şamdanlar, gümüş ve altın kadehler, tabaklar, mücevherler, kılıçlar, taşlar, işlemeli elbiseler, kumaşlar, meyveler, içecekler, heykeller, oyun kartları dünya evi zenginliğini ve zevklerini gösterilmesi için kullanılan nesnelere. Bilimsel temaları temsil için seçilen nesnelere, harita, cetvel, pergel, kitap, dünya küresi, terazi, kalem, pusula, çarklar, savaş zırhları gibi teknik araçlardan oluşturulur. Ölüm temasını ise, kuru kafa, mum, köpük, yaprak, çiçek, saat ya da ölü hayvanlar gibi figüratif nesnelere üzerinden metaforik bir anlatım sağlanır. Bütün bu eşyalar dünyalık mal ve eşyanın gösteriş ve anlamsızlığı konusunda uyarıcı niteliklerdeki temsillerdir. Vanitas temalı resimleriyle ünlü Hollandalı ressam Pieter Claesz'in natüremort çalışmalarında zamanın refahına ve aratan tüketime karşı uyarıcı ve derin bir eleştiriye sahip nesnelere temsiller ön plana çıkar.

Görsel: 2. Pieter Claesz, Vanitas, 29,3 cm x 34,4 cm, Panel Üzerine Yağlıboya 1625, (Britannica, t.y.).

Claesz'in çalışmasında masa üzerine yerleştirilmiş nesnelere zengin ve karışık olmayan sembolik bir anlatım biçimindedir. Altın kaplama bir şamdan ve yanan mum, karşısında kuru kafa figürü kompozisyonun her iki kenarında diğer nesnelere oranla büyük olarak yapılmıştır. Kompozisyonun köşelerinde bulunan ve ilk göze çarpan bu iki figür karşılıklı bir denge içinde yaşam ve ölüm arasındaki olaya doğrudan bir temsil yaratır (artsandculture, t.y.).

Mum altın kaplama bir şamdanın içinde bitmek üzere erimiş olarak son ışıltısını vermektedir. Şamdan lüksü ve zenginliği, yanan mum ise zamanla birlikte eriyen insanın kaçınılmaz kaderine bir temsil sağlar. Şamdan altın kaplamasıyla pahalı bir araç olarak oluşturduğu metaforda zenginliği ve mum ise zenginliğin içinde ateşin ışıltısıyla eriyen insanı yansıtır. Kuru kafa, eriyen mumun karşısında sonucu belli olan ölümü betimler. Kafatasının hemen önünde bulunan ve yalnız başına olan çiçek toprağından koparılmış biçimde bırakılmıştır. Henüz solmamış fakat kısa bir süre sonra kuruyacak ve ölecek olan çiçek gençliğin bir göstergesi olarak daha canlı ve tazedir. Resmin sağ tarafında kuru kafanın önünde duran kırık ceviz insan nefsinin, iffet ve ahlak gibi içsel özünü ve ruhsal hakikatinin bir göstergesidir. Cevizin kırık olması, günah ve iyilik gibi nefsin ve ahlak değerlerine ait asıl hakikatın öldükten sonra açığa çıkmasına atıfta bulunur.

Pusula, denizcilerin yön bulmada kullandığı bir araç olarak yaşamın keşiflerine ve insanın düşünce olarak gideceği yönü sorgular. Kesenin içinden çıkartılmış anahtar, bilginin veya mülkiyetin saklandığı gizli olan hakikati açacak bilginin temsilini ifade eder. Anahtar hem sır olan şeyi hem de o sırların kapısını açacak ve ifşa edecek olan bilginin anlamını verir. Sanatçının pusula ve anahtar figürünün arkasına yerleştirdiği yazılı kâğıt, okka mürekkebi ve kuş tüylü kalem düşüncenin, bilginin ve ifade edilmek istenen şeyin yazılı dil olarak kalıcılığını sağlaması anlatır. Resimde pusula, anahtar, kâğıt, mürekkep ve kalem nesnelere bir araya getirildiğinde dünya bilgisine, bilimsel araştırmalara ve keşiflere aynı zamanda edebi ve kutsal metinlere bir göndermede bulunur. Diğer taraftan yazılı kâğıt, insanın ölümünden sonra bırakacağı vasiyeti de temsil etmektedir. Eser hakkında genel bir görsel okuma yapılacak olursa; yaşamın kuru zenginliği içinde yaşayan insan aslında bir çiçek gibi kökünden koparılmış yalnız bir varlıktır. Tüm yaşamı içinde yönünü ve bilgiyi bulmak isteyen insana karşı zamanının geride bıraktığı şey sadece kâğıda yazılı kalmış bir vasiyettir. Sonuçta bir kuru kafa gibi kemik parçasına dönüşecek olan insanın ruhu, kırık ceviz temsilinde olduğu gibi beden ölümle birlikte parçalanacak ve nefsin hakikati ortaya çıkacaktır.

2. SONUÇ

Orta çağ dönemlerinden itibaren ikonografik eserlerde işlenen ölüm ve fanilik imgeleri Avrupa resim sanatında Rönesans Barok ve Romantizm gibi başlıca akımları içinde "Momento mori" ilkesinden yola çıkarak "vanitas" temasıyla betimlenir ve kendine üslup olarak önemli bir yer edinir. Vanitas resimlerinin konu betimlerine, nesnelere üzerinden farklı anlamlara göndermeler yapan temsili göstergelerden oluşur. Oluşturulan nesneye dayalı metafor dünyanın zevklerinin geçiciliğine ve ölümün gerçekliğine dair düşünmeye aracılık eder. Vanitas resimlerinde kuru kafa, kum saati, sönmüş ve yanan mum, çiçekler ve eski kitaplar en çok rastlanan ölüm ve fanilik göstergeleridir. Vanitas resimlerine göre yaşam bütün güzelliğine ve zenginliğine rağmen insanın sonu ölümle sonuçlanması açısından beyhude bir fenomendir. Daha çok natüremort tarzında yapılan Vanitas resimleri içeriğindeki nesnelere derin anlamlar yüklemesi açısından kullandığı sembolik dil oldukça güçlüdür. Diğer taraftan vanitas resimleri topluma yönelik dünya evi yaşama din ve ahlak öğretisiyle sosyolojik bir bağlam oluşturur.

KAYNAKÇA

- Artsandculture, (t.y.). *Vanitas*. <https://artsandculture.google.com/asset/vanitas-still-life-pieter-claeszlAGE-SJvVcF7Lg>.
- Britannica (t.y.). *Pieter-Claesz*. <https://www.britannica.com/biography/Pieter-Claesz>
- Darriulat, J. (2003). *Vanitas Resminde Nesneye Bakış*. Presses Üniversitesi, Sillages Eleştiri Koleksiyonu, Paris.
- Eczacıbaşı N. (2008), *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. YEM Yayınları.
- Kaygusuz, B. G. (2019). Tablolardaki Ölüm Nesneleri: Vanitas Natürmort Geleneği. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 04(07), 462-478.
- Leppert, R. (2002). *Sanatta Anlamın Görüntüsü*. Ayrıntı Yayınları
- Matta (1999), *İsa'nın Kurduğu Sofra*, Kitabı Mukaddes Şirketi Yayınları.
- Özgenç Erdoğan, N. (2018). 17. Yüzyıl Hollanda Sanatında Vanitas İmgeleri. *Ulakbilge*, 6(21), 143-159.
- Soylu, R. (2019). Resimde Ölüm ve Fanilik İmgelerinin Göstergebilim Çözümlemeleri. *Tidsad Türk İslam Dünyasında Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 23, 40-52.
- Turani, A. (1975). *Sanat Terimleri Sözlüğü*, (3. Baskı). Toplum yayınları
- Wikipedia, (t.y.). *StillLifeWithASkull*. <https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:StillLifeWithASkull.jpg>